

Szkudaj, Teresa

Izba Lekarska Warszawsko-Białostocka w zbiorach specjalnych Głównej Biblioteki Lekarskiej

---

Medycyna Nowożytna 5/2, 117-125

1998

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z ARCHIWÓW I BIBLIOTEK

Teresa Szkudaj

Izba Lekarska Warszawsko-Białostocka w zbiorach specjalnych Główniej Biblioteki Lekarskiej*

Załączki Izb Lekarskich w Polsce powstały już w okresie zaborów. Wówczas to rozpoczęły swoją działalność izby w Prusach i Austro-Węgrzech. W zaborze rosyjskim władze nie udzieliły zgody na ich powołanie¹.

Podstawę prawną organizacji izb lekarskich oraz Naczelnej Izby Lekarskiej w II Rzeczypospolitej stanowiła ustawa Sejmu z dnia 2 grudnia 1921 roku o ustroju i zakresie działania Izb Lekarskich – opublikowana w Dz.U. R.P. Nr 105, poz. 763². Na mocy tejże ustawy powołane zostały Wojewódzkie Izby Lekarskie. Ministerstwo Zdrowia Publicznego, na podstawie opinii reprezentantów zrzeszeń lekarskich i dyrektorów Wojewódzkich Urzędów Zdrowia, wydało rozporządzenie, łączące odpowiednio poszczegól-

---

* Referat wygłoszony w Instytucie Historii Nauki PAN na sesji pt. „Polskie środowisko lekarskie”, Warszawa 16 stycznia 1998 r.

¹ Miron Paciorkiewicz, *Izby Lekarskie. Przyczynki do dziejów*, „Polski Tygodnik Lekarski, 1982. T. XXXVII, nr 21, s. 621.

² Tadeusz Hilarowicz, *Uwagi do ustawy o ustroju i zakresie działania Izb lekarskich*, „Urzędowy Spis Lekarzy uprawnionych do wykonywania praktyki lekarskiej oraz aptek w Rzeczypospolitej Polskiej”, Warszawa 1924/25, s. 166–168.

ne województwa w okręgi Izb Lekarskich. Liczba izb okręgowych nie zmieniła się aż do 1939 roku³.

Rozporządzeniami Ministra Zdrowia Publicznego z dnia 15 marca 1922 r. w sprawie utworzenia Izb Lekarskich – opublikowanego w Dz.U. R.P. Nr 41, poz. 353 oraz z dnia 22 września 1922 r. w sprawie zmiany rozporządzenia o utworzeniu Izb Lekarskich – opublikowanego w Dz.U. R.P. Nr 85, poz. 767, utworzono następujące izby:

1. Izbę Lekarską Warszawsko-Białostocką z siedzibą w Warszawie, obejmującą obszar m.st. Warszawy, województwa warszawskiego i województwa białostockiego.

2. Izbę Lekarską Łódzką, z siedzibą w Łodzi, obejmującą obszar województwa łódzkiego.

3. Izbę Lekarską Krakowską, z siedzibą w Krakowie, obejmującą obszar województw: krakowskiego i kieleckiego.

4. Izbę Lekarską Poznańsko-Pomorską, z siedzibą w Poznaniu, obejmującą obszar województw poznańskiego i pomorskiego.

5. Izbę Lekarską Lwowską, z siedzibą we Lwowie, obejmującą obszar województw: lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego.

6. Izbę Lekarską Lubelską, z siedzibą w Lublinie, obejmującą obszar województw: lubelskiego, wołyńskiego i poleskiego⁴.

Izba Lekarska Wileńsko-Nowogródzka zorganizowana została na mocy rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 20 grudnia 1925 r. opublikowanego w Dz.U. R.P. Nr 129, poz. 931.

Izbę Lekarską Śląską powołano na podstawie rozporządzenia Ministra Opieki Społecznej z dnia 26 lipca 1931 r. opublikowanego w Dz.U. R.P. Nr 70, poz. 678⁵.

Rady poszczególnych Izb dokonywały wyborów Naczelnej Izby Lekarskiej. Była to instytucja opiniodawcza i współdziałająca z władzami w sprawach dotyczących wykonywania praktyki lekarskiej. W czerwcu 1923 roku Minister Zdrowia Publicznego zwołał przedstawicieli istniejących już Izb w celu wybrania pierwszych władz Naczelnej Izby Lekarskiej⁶.

W latach 1923–1939 prezesami NIL byli kolejno⁷:

dr Jan Bączkiewicz

dr Witold Chodźko

³ Henryk Rafalski, *Izby Lekarskie w Polsce*, „Polski Tygodnik Lekarski”, 1992, T. XLVII, nr 42–43, s. 948.

⁴ Tadeusz Hilarowicz, *op. cit.*, s. 167–168.

⁵ Miron Paciorkiewicz, *op. cit.*, s. 623.

⁶ Tadeusz Hilarowicz, *op. cit.*, s. 168.

⁷ Tadeusz Nasierowski: *Świat lekarski w Polsce (III połowa XIX w. – I połowa XX w.)*, Warszawa 1992, Okręgowa Izba Lekarska w Warszawie, s. 141–145.

prof. Mieczysław Michałowicz.

Izby Lekarskie przyjmowały lekarzy w poczet swych członków na podstawie dyplomu i dowodu rejestracji. Przy rejestracji przyjmowane były opłaty.

Izby Lekarskie zostały zobowiązane mocą ustawy z 15 marca 1934 r. (opublikowanej w Dz.U. R.P. Nr 31, poz. 275) do współdziałania z rządem w sprawach wykonywania nadzoru nad praktyką lekarską. Artykuł 8 tej ustawy polecał m.in. zapisywanie się wszystkich lekarzy według miejsca zamieszkania do Okręgowych Izb Lekarskich⁸.

Izby zrzeszały lekarzy i lekarzy-dentystów zatrudnionych w sektorze państwowym, samorządowym, ubezpieczeń społecznych i praktyce prywatnej. Stały się samorządową organizacją lekarzy. W latach 1919–1939 wniosły wkład w rozwój samorządowy i społeczny.

Podczas okupacji w latach 1939–1945 okupant niemiecki zawiesił działalność polskich izb lekarskich⁹.

W 1940 roku Niemcy utworzyli Naczelną Izbę Zdrowia z siedzibą w Krakowie, oraz izby okręgowe, a także Okręgową Izbę Zdrowia w Warszawie. Każda z tych izb została podzielona na sekcje zawodowe: lekarzy, lekarzy dentystów, felczerów i techników dentystycznych¹⁰.

Zanim zlikwidowano izby lekarskie, wydano zarządzenie o dokonaniu rejestracji wszystkich lekarzy zamieszkałych na terenie izby, z zaznaczeniem ich narodowości. Zobowiązano też lekarzy do złożenia pisemnej deklaracji o swoim pochodzeniu. Zatajenie danych groziło represjami. W ten sposób Niemcy byli w posiadaniu szczegółowych informacji o lekarzach polskich pochodzenia żydowskiego i ich rodzinach, co tym bardziej ułatwiło przeprowadzoną na dużą skalę eksterminację¹¹. W wyniku tej polityki okupantów niemieckich i radzieckich zginęło ponad 5 tysięcy lekarzy. Systemy te zdecydowanie odrzucały ideę samorządności¹².

Od połowy 1944 roku Izba Lekarska Krakowska rozpoczęła tajną działalność. W styczniu 1945 roku minister Pracy, Opieki Społecznej i Zdrowia przywrócił stanowisko prezesa Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej, na które powrócił profesor Władysław Szenajch. W dniu 10 listopada 1939 roku został pozba-

⁸ Miron Paciorkiewicz, *op. cit.*, s. 624.

⁹ Henryk Rafalski, *op. cit.*, s. 948–949.

¹⁰ Adam Huszcza, *Kartka z dziejów Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej. Wspomnienia*, „W Służbie Zdrowia”, 1946, nr 9–10, s. 18.

¹¹ Tamże, s. 18–19.

¹² Wiesława Jarysz, Robert Kowalski, *Zasady gospodarki finansowej w Okręgowych Izbach Lekarskich*, „Antidotum”, 1997, nr 7, s. 54.

wiony tej funkcji przez Kurta Schrempfa, który wówczas objął stanowisko kierownika Okręgowej Izby Zdrowia w Warszawie.

Z powodu zniszczeń wojennych, siedziba Izby przy ul. Koszykowej 37 w Warszawie została przeniesiona do Tworek. Pozostali przy życiu członkowie Zarządu, Sądu i Komisji Izbowych ponownie objęli stanowiska, które sprawowali w 1939 roku.

Zarząd Izby Warszawsko-Białostockiej reprezentował prezes dr Kazimierz Bacia oraz dwaj wiceprezesi: dr Jan Konopnicki i dr Jan Rutkiewicz.

Prezesem NIL został profesor Mieczysław Michałowicz, a wiceprezesem prof. Władysław Szenajch. Członkami zarządu NIL zostali m.in. dr Witold Chodźko, dr Franciszek Litwin oraz dr Jan Rutkiewicz.

22 lipca 1945 roku NIL powołała do życia Izbę Lekarską Gdańsko-Pomorską z siedzibą w Sopocie oraz Izbę Lekarską we Wrocławiu.

Komisarzem Izby Śląsko-Dąbrowskiej został dr Edward Hanne, Izby Łódzkiej dr Antoni Tomaszewski, a Izby Lekarskiej Poznańskiej dr Józef Jankowski. Poza wyżej wymienionymi izbami działała również Izba Lekarska Lubelska¹³. W 1946 r. Okręgowe Izby Lekarskie zrzeszały 7732 lekarzy i 1581 lekarzy dentyistów.

W latach 1947–1950 zmiany ustrojowe i przyjęcie modelowych rozwiązań upaństwowienia wszystkiego, w tym służby zdrowia, nie sprzyjały dalszemu rozwojowi samorządów, w tym zawodowych. Przyczyn osłabienia izb lekarskich po wojnie było wiele. Decydujące znaczenie miał model państwowej, powszechnej służby zdrowia, opieki zdrowotnej i społecznej, określonej w ustawie z dnia 28 października 1948 r.

Sejm w dniu 18 lipca 1950 r. jednomyślnie uchwalił ustawę o zniesieniu izb lekarskich i lekarsko-dentystycznych. Zgodnie z podjętą ustawą majątek ruchomy izb przekazany został Związkowi Zawodowemu Pracowników Służby Zdrowia, zaś nieruchomości przeszedł na własność Skarbu Państwa¹⁴. Akta izb oraz akta likwidacyjne zostały przekazane do Archiwum Ministerstwa Zdrowia, a następnie Archiwum Akt Nowych. Niestety, nie wszystkie dokumenty się zachowały¹⁵.

Dużą część archiwaliów znajdujących się w Głównej Bibliotece Lekarskiej stanowią akta personalne członków Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej z lat 1923–1950, ponadto akta innych

¹³ Adam Huszcza, *op. cit.*, s. 18; Tadeusz Nasierowski, *op. cit.*, s. 126–128.

¹⁴ Henryk Rafalski, *op. cit.*, s. 949; Tadeusz Nasierowski, *op. cit.*, s. 131–139; Miron Paciorkiewicz, *op. cit.*, s. 624.

¹⁵ Tadeusz Nasierowski, *op. cit.*, s. 139.

Fot. 1. dr Bacia Kazimierz.
GBL. L. 144 Izba Lekarska War-
szawsko-Białostocka.

Fot. 2. Rutkiewicz Jan (1904).
GBL. Izba Lekarska Warsza-
wsko-Białostocka. 460-1490-23.

Fot. 3. Litwin Franciszek
(1899). GBL. Izba Lekarska War-
szawsko-Białostocka.
bn. bu.

Fot. 4. Władysław Szenajch.
Ksero fot. ze zbiorów
ikonograficznych. Archiwum Zb.
Specjalne GBL.

izb lekarskich, akta sądowe, akta lekarzy dentyków, personelu pomocniczego.

Dość pokaźną część zbiorów stanowią spuścizny po lekarzach, kolekcje, pamiątki, dokumenty osobiste, korespondencja, dokumentacja naukowa i fotograficzna¹⁶.

Wychodząc naprzeciw potrzebom historyków medycyny powzięto decyzje o zinventaryzowaniu i opracowaniu akt. W pierwszej kolejności przystąpiono do uporządkowania akt członków Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej. Wcześniej akta te były ułożone w ciągu alfabetycznym od litery „A.” do litery „J”. Bardzo często można tu spotkać teczki personalne i sądowe, które powinny znaleźć się w aktach innych izb lekarskich.

Tymczasowo, ze względu na łatwość wyszukiwania, ten układ akt pozostaje bez większych zmian. Po dokładnym opracowaniu akt od litery „K” do litery „Z”, należy wrócić do ich uporządkowania i opracowania.

Z końcem 1995 roku i w początkach następnego, zespół złożony z pięciu osób zajął się rozpakowaniem akt po przeprowadzce. Ułożono akta w ciągu alfabetycznym w obrębie kolejnych liter. Od litery „K” do litery „Z” akta zostały podzielone na izby, a w obrębie izb na akta personalne i sądowe. Wyjątek stanowią akta w języku niemieckim Izb Lekarskich: Wrocławskiej, Katowickiej i Opolskiej do roku 1944 oznaczane „BRESLAU”, „KATOWITZ” i „OPPELN”. Akta personalne tych izb po 1945 roku sporządzane były w języku polskim.

W trakcie porządkowania rozproszonych akt powstał odrębny ciąg dokumentów izb dentyckich. Wcześniej akta te były uporządkowane w ciągu alfabetycznym, jednakże po wyłonieniu się dodatkowych, zachodzi potrzeba włączenia ich do wyżej wymienionego zespołu akt. Po powrocie archiwaliów z komory dezynfekcyjnej dojdą również te, które trzeba będzie dołączyć do poszczególnych izb.

Pewną część dokumentów kancelaryjnych, które do tej pory pozostały nieopracowane, stanowią akta NIL i Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej oraz akta personelu pomocniczego. Prace archiwizacyjne, z powodu niedostatecznej obsady historyków ze specjalnością archiwalną, posuwają się wolno lecz systematycznie.

---

¹⁶ W zbiorach znajdują się m.in. sprawozdania z podróży naukowych oraz akta:

- Polskiego Towarzystwa Szpitalnictwa z lat 1930-1931;
- Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego z lat 1945-1952;
- Warszawskiego Towarzystwa Higienicznego z lat 1898-1899;
- Rady Szpitalnej Wydziału Szpitalnictwa Magistratu m.st. Warszawy z lat 1902-1907 oraz akta lazaretów warszawskich z lat 1817-1831.

Do chwili obecnej opracowanych jest ponad 3 tys. j.a. akt Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej. Opracowanie akt od litery „K” do „T” wymagało wykonania szeregu podstawowych, niezbędnych czynności, polegających m.in. na usunięciu zardzewiałych zszywek, spinaczy i tym podobnych rzeczy. Następnie przystąpiono do chronologicznego ułożenia dokumentów w obrębie każdej teczki, paginacji stron oraz opisanie będących luzem fotografii. W rezultacie tej pracy powstał inwentarz kartkowy, który służy pomocą zarówno przy realizacji kwerend telefonicznych, jak również zamówień bieżących akt. Po zakończeniu prac archiwizacyjnych, na podstawie opracowanego inwentarza kartkowego, można będzie przystąpić do napisania inwentarza książkowego, służącego pomocą wszystkim zainteresowanym osobom. Szczególnie w ostatnim czasie obserwujemy duże zainteresowanie naszymi archiwaliami. Pomimo trudności wynikających z nieopracowania dużej części dokumentów, korzystającym z zasobów GBL historykom medycyny – biografistom wielokrotnie udostępniano akta personalne Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej. Autor „Słownika biograficznego lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej” dr Jan Bohdan Gliński zamieścił w nim dane personalne i fotografie pochodzące ze zbiorów archiwalnych.

W „Monografii czwartego zgrupowania AK – „GURT” w konspiracji, powstaniu i po kapitulacji powstania”, autor opracowania Maciej Kledzik zamieścił materiały archiwalne¹⁷ dotyczące m.in.:

- dr Jadwigi Biesiekierskiej
- dr Zofii Bratkowskiej-Szklarskiej
- dr Janiny Meissner.

Przy opracowaniu materiału dotyczącego strat lekarzy w rejonie północno-wschodnim Polski w latach 1939–1945 dr Józef Krętowski skorzystał z teczek archiwalnych lekarzy pochodzenia żydowskiego, m.in.¹⁸:

- Władysława Oszmiana;
- Borysa Pinesa;
- Majmana Prituka Prelickiego;
- Józefa Rubensztejna;
- Józefa Rubinsztejna,

lista jest dość długa i nie sposób wymieniać tu wszystkich.

---

¹⁷ GBL. Zbiory Specjalne. Akta Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej.

¹⁸ Tamże.

Udostępnione były również akta personalne działaczy Stowarzyszenia Lekarzy Polskich¹⁹, a wśród nich:

- Antoniego Ksawerego Śmiechowskiego – chirurga;
- Władysława Janczewskiego – położnika, ginekologa;
- Stanisława Franciszka Gębarskiego – internisty;
- Adolfa Emeryka Kozerskiego – dermatologa.

Sporo archiwaliów wykorzystano w przygotowywanych sesjach historyczno-wspomnieniowych odbywających się w uczelniach Warszawy, Łodzi i Katowic.

Ponadto osoby poszukujące informacji dotyczących rodzin, zwłaszcza lekarzy pochodzenia żydowskiego, często trafiają na ślady swoich bliskich. Dane takie najczęściej znajdują się w aktach personalnych Izb²⁰.

Obecnie w opracowaniu jest monografia VIII Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława IV w Warszawie. Jej autorzy znaleźli w naszych zbiorach informacje o lekarzach absolwentach tej szkoły.

Z materiałów izb lekarskich czerpią dane również pisma medyczne prowadzące działy historyczne, w tym prasa regionalna. Jako przykład może służyć katowicki biuletyn „Promedico”, który w prowadzonym leksykonie regionalnej historii medycyny zamieszcza biogramy swoich lekarzy odnalezione m.in. w aktach Izby Katowickiej²¹.

Miesięcznik „Gazeta Otwocka” w dziale informacyjnym o ludziach zasłużonych dla miasta podaje wiadomości o lekarzach uzdrowiska otwockiego pochodzące również z naszych zbiorów.

Odpowiadamy również na dość liczne kwerendy pisemne instytucji i osób prywatnych.

Mamy nadzieję, że w przyszłości w tej dziedzinie uda nam się wykorzystać technikę komputerową.

---

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ GBL. Zbiory Specjalne. Akta Izby Lekarskiej Katowickiej.